

Torsdag med THORS

17.11.83

PÅ LÖSA BOLINER
"bygger" många som gri-
per till språkliga bilder —
och som i dag får sig en
liten släng av slevan...

"Skall man kunna acceptera att ett bildligt uttryck används så att säga hur som helst — utan hänsyn till den ursprungliga ordbetydelsen?"

"Misslyckade bildliga uttryck" klandras inte sällan av språkmän med säker stilkänsla. Det förekommer givetvis olika slag av misslyckat bildspråk. En bild kan i och för sig vara oklanderlig, men blir löjeväckande i sammanhanget, t.ex. "Damerna gick man ur huse" och "Han grep till våldsåtgärder för att bryta de sociala klyftorna" — man **bryter** inte några klyftor. Uttrycket närmar sig en s.k. katakres, d.v.s. ett bruk av oförenliga bilder i samma sammanhang. Katakresen brukar belysas av sådana praktexempel som "Tiden tand, som har torkat så många tårar, skall låta gräset växa över såret" (citerat efter Erik Wellander).

Den frågande har i dagstidningar noterat sådana exempel som **skräddarsydda chips** och **skräddarsydda bilar** — bägge exemplen innehåller ordet **skräddarsydd** i sammanhang som strider alltför mycket mot dess egentliga betydelse.

Ett annat fall som frågeställaren nämner är "bygger på alltför lösa boliner". **Bolin** är i egentlig innebörd "ett tåg fäst vid ett segel". Bilden är stötande för dem som har någon aning om vad en bolin egentligen är. "På lösa boliner" är givetvis ett vanligt uttryck, men "bygga på för lösa boliner" är en katakres. I de citerade fallen skulle det vara bäst

att lämna bildspråket och använda helt vanliga uttryck, utan bilder.

En frågeställare berättar att han i somras såg en finskspråkig broschyr över landskapet **Taalainmaa**. Han blev begripligt nog häpen, när han vid en blick i broschyren såg att den handlade om landskapet **Dalsland**.

Dalsland är det landskap, som ligger väster om Vänern, söder om Värmland och som gränsar till Norge. Landskapet är inte stort, något som kan förklara eventuella förväxlingar med det kända **Dalarna**, bekant bl.a. genom Moraloppet.

Dalsland uppträder stundom, särskilt i något äldre texter, under namnet **Dal**; en ort säges ligga "på Dal".

Om den finskspråkiga broschyren skall kort sägas att användningen av namnet **Taalainmaa** för Dalsland är förvånande, eftersom det namnet brukar användas för Dalarna. Enligt uppgift från den finska namnbyrån saknar Dalsland ett finskt namn och det svenska namnet brukas även i finskan.

"Hur skall man förstå uppkomsten av uttrycken **det blev pannkaka av alltihop** och **alltihop blev en varg**?"

Vad först uttrycket med **pannkaka** beträffar, tror jag det bör uppfattas som en bild för "röra, oreda" — till en pannkaka hör ju flera ingredienser. **Varg**-uttrycket har en motsvarighet i finskan (**susi** används om något misslyckat), men jag tror att det svenska och det finska uttrycket uppkommit oberoende av varandra. **Varg** i betydelsen "något misslyckat" har väl egentligen använts om virkesträd av dålig kvalitet och sedan börjat användas om misslyckat arbete eller arbetsresultat. Användningen om "sekunda träd" kan utgöra en fingervisning om ursprunget: man har använt namnet på ett fruktat skogsdjur om "misslyckade" träd, sedan i allmännare språkbruk om misslyckat arbete.

I nutiden uppträder allt oftare ordet **flopp** i betydelsen "något misslyckat". Det är givetvis engelskt (**flop** brukas på samma sätt i engelskan).

Carl-Eric Thors

